

Den politiske Stilling og Arbeidernes Program

Taler

Johan Castberg

Dato

28 juni 1903

Sted

Lillehammer

Omstendigheter

Stortingsvalget

- 1 Den Sag, som den foregaaende Taler har udredet, stiller Spørsmålet til de norske Vælgere saaledes: Vil I ha uopsigelige Love - Love, som ikke de norske Statsmyndigheder har Raadighed over overensstemmende med Grundlovens § 75, Love, som de norske Statsmagter ikke kan ændre uden Sveriges Samtykke.
- 5 Vil I ha unionielle Love, som vanskeliggjør en fremtidig Ordning af Udenrigsstyret? Ingen "geniale" Festmaaltidstaler bringer os fra dette alvorlige Spørsmaal.

Vi ved ikke, hvad Svenskerne vil. Det har ikke været mulig at faa den svenske Regjering med paa at forelægge Udkast til Love før de norske Valg, skjønt det uden Vanskelighed kunde ske. Men i "Kommunikeet" har de svenske Regjeringsmedlemmer forudsat unionielle Love, som ikke af det ene Land kan forandres eller ophæves uden det andet Lands Samtykke, - altsaa uopsigelige Love. Og Statsminister Bostrøm har senere i den svenske Rigsdag fastholdt

15 dette. Det svenske Førstekammer har udtrykkelig fastholdt Rigsdagens Standpunkt i 1893 og 1895, som lød: Samtidig Ordning af Konsulatsagen og Udenrigsstyrespørsmålet gennem Indførelse af Fællesminister. Det svenske Andetkammer har fundet, at det ikke behøver at udtale sig, da dets Taushed ikke kan opfattes, som om det har opgivet sit Standpunkt fra 1893 og 1895.

20

Fra norsk Side lyder Akkordens Røster, som forlanger, at vi for at opnaa Svenskernes Samtykke til eget norsk Konsulatvæsen skal bøie os dybt. Grundloven gir de norske Statsmyndigheder Eneretten til at gi og ophæve Love; skidt i det, lad Grundlovens § 75 falde! Arbeidet for eget norsk Udenrigsstyre -, lad falde! Konsulatsagens Gjennemførelse, hvis Forhandlingerne brister, lad

25 falde! Det er norsk moderne Politikk; det kaldes "Samlingspolitik", og det er til Forhandlingernes Ære. Forhandlingspolitiken har været os dyr før. Der ligger

fra før af adskillige politiske Lig over Dørtærskelen til det unionielle

30 Forhandlingsrum. Gamle Ueland og Johan Sverdrup stupte paa den. Nu truer den ogsaa med at ta andre af vore store og kjære Navne. Saa sandes paany Bjørnsons Ord: "den Pagt vi nu forpestes i".

Alt beror nu paa de norske Valg. Thi vi er kommet ud paa et farligt Skraaplan
35 gennem Forhandlingspolitikken, saaledes som den nu er ført. Ingen kan si, hvor Indrømmelserne vil ende, hvis ikke de norske Vælgere selv staar paa Vagt.

Prof. Sars skrev for nylig: "Om vi ikke har nogen Politikk, saa har vi dog en Ære
40 som selvstændigt Folk at vareta, og Bjørnson har jo fremfor nogen anden indskjærpet, hva vi dog nu endelig burde være blet enig om, at den nationale Ære og Æresfølelse ikke er Forfængelighedens Lapperier, men en af de store Livsnerver, som ikke kan saares eller sygne, uden at Folkets Arbeide lider derunder lige ned til det rent materielle eller økonomiske Omraade".

45 I 1882 skrev Ernst Sars: "Om ikke vor naturlige Følelse lærte os, at vi ikke har Ret til at opgi noget, ikke det minste Fnug af vor ydre eller indre Selvstændighed, - ikke af nogetsomhelst Hensyn, enten til "Forsvaret mod fælles ydre Fiender" eller "Eningens Krav" eller hva det heder alt sammen, - saa bør Historien kunne lære os det".

50

Ja, Historien. Efter Bevægelsen i Norge i 1860 over svensk Modstand og svenske Trusler i Statholdersagen kom en Slappelsens og LigeGYldighedens Tid, hvor vi drev saa langt ned i Forhandlingspolitikens Samrøring som aldrig før. Vi havde ingen Partier, kun Flokke, Akkordens Aand raadede. Ogsaa da var Slagordet
55 "Samling". Aschehoug og Ueland gikk Haand i Haand ind i den store bedrøvelige Unionskomite; det skandinaviske Selskab stiftedes, - det har længe ligget Lig; iaar er det opgalvaniseret under Navnet af "Foreningen til Broderfolkenes Vel".

60 Men Folket bestod Prøven i 1871. Og vi faar haabe, at det vil bestaa den ogsaa nu. Det solgte den Gang ikke noget af sin Selvstændighed og sin Grundlov for den kjære Freds Skyld. Det vil det heller ikke nu.

Der er sat igang et Mistænkelliggjørelsens Felttog mod dem som ikke vil følge
65 den nye Kurs.

Da Statsraaderne Konow og Stang gikk af, slyngedes der efter dem: "De vil afbryde Forhandlingerne!" Det er ikke sandt. Alle, ogsaa Konow og Stang er
70 enige om, at saa langt Forhandlingerne nu er førte, maa de snarest mulig bringes til ende, fuldføres, for at Folkene kan dømme Resultatet.

Nei Konow og Stang gikk af fordi de vilde ha Garanti mod uopsigelige Love, og fordi Stang i Stortinget udtalte, at han havde Betænkeligheder overfor
75 Kommuniqueet, fordi de svenske Forhandlere deri forlangte uopsigelige Love, uden at derimod var protesteret fra norsk Side.

De gikk af paa Forlangende af en anden Statsraad, Sigurd Ibsen; denne har selv senere forklaret sin Grund.

80

Konow og Stang var Ministeriets mest nationale Medlemmer og blandt dets dygtigste Fagministre. Ingen Forsvarsminister har reist vort nationale Forsvar som Stang.

85 Ingen har saa klart som han ved Forsvarets Gjenreisning seet et selvstændigt Norge, som forsvarer sine Grænser til alle Sider, mod hvilkensomhelst Angrebsfiende. I 1892-94 besluttede det norske Storting eget norsk Konsulatvæsen. Det var lovlige Beslutninger i norsk Sag. Men for svenske Voldstrusler maatte det næste Storting finde sig i at disse Beslutninger traadtes
90 under Fødder. Vort Forsvar laa nede, og paa svensk Side brantedes med at et Indfald i Norge kun vilde bli "en Promenad."

Saa ofrede det norske Folk Millioner for at bringe vort Forsvar paafode. Og det er lykkes. Denne historiske Sammenhæng skal ikke glemmes. Ofrene blev bragt,
95 forat vi ikke paany skulde staa forsvarsløse, om svenske Voldstrusler reiste sig, naar Norge atter tog op de unionielle Spørsmal.

Men da saa Indfrielsens Stund var inde, - da vi stod ikke alene sterke i vor Ret til selv at ordne en norsk Sag, men med Magt til at forebygge alle Voldsplaner fra
100 svensk Side, da slap Feighedens og Mistænkeliggjørelsens onde Magter løs. "Sabelraslere" og "Chauvinister" blev Slagord.

Jeg har selv erfaret lidt af det. Paa en Arbeiderfest i Lillehammer i Vinter vovede jeg at læse op Fædrelandssangens sidste Vers, - "ogsaa vi, naar det blir krævet, for
105 dets Fred slaa Leir", og jeg tilføiet at dette ogsaa gjaldt Arbeiderne.

"Krigstrusler"! hylte "Verdens Gang". Krigstrusler, Sabelrasling hylte alle Kjærringer efter.

110

Saa langt var vi komne paa Skraaplanet, at det var blit til Krigstrusler og Sabelrasling at si at Norge vil forsvare sig, om det angribes med Vold.

115

Det er sørgeligt, at der har kunnet slynges ud den Beskyldning mod Statsraad Stang, at det var ikke Forsvar, han forberedte, men Angreb paa Sverige, - at han vilde "hindre Sverige i at mobilisere". Statsraad Stang har offentlig stemplet denne Beskyldning som en Usandhed.

120

Det er en Skam at behandle denne dygtige og patriotiske Forsvarsminister saaledes, som Pressen nu gjør, - en Mand, som aldrig har havt Tanke paa at angribe nogen, kun paa at gjøre Fædrelandet saa forsvarsdygtigt som muligt.

125

Nu er Statsraad Ibsen kommen med i dette Mistænkeliggjørelsens Kor. Af et undenlandsk Blad har han ladet sig interviewe og her taler han saaledes om sine Landsmænd og sine Regjeringskolleger:

130

"Sabelraslerne i Norge hadde skabt en Tilstand, som var en virkelig Fare. Bevægelsen var en Blanding af Militarisme og demokratisk Følemaade, af Maalstræv og usund Chauvinisme, det var en Bevægelse, der foruden at være unionsfiendtlig tillige var kulturfiendtlig. Et saadant socialt Fænomen har vi endnu aldrig seet i Norge. Det var statsfarligt, fordi det maatte ende med et Sammenstød, og uden Hensyn til hvorledes dette var forløbet, havde vi neppe uden fremmed Indblanding faaet Lov at fuldbyrde en Separation. Man aner i Udlandet, hvor hen de norske Boulangister søgte at føre Folket. Foruden at de skabte Uro indadtil og Mistro til os udadtil, la de sig nu paa Tværs af de Forhandlinger, vi nu i saa lang Tid og med saa meget Taalmodighed har ført med Sverige og til hvis Fremme vi har havt en hensynsfuld og forstaaende Modpart i Sveriges Udenrtigsminister, Grev Lagerheim. At uskadeliggjøre Sabelraslerne var da en politisk Nødvendighed. Det er skeet. Jeg betragter det som en stor Lykke, og dette Syn paa Forholdene vil vistnok bli tiltraadt af det langt overveiende Flertal af det norske Folk".

140

Andre søger samtidig at skræmme den rette Medgjørlighed ind i det norske Folk ved at fortælle Historier om russiske Officerers Misnøie med, at Rusland ikke

forlængst har tat Norge.

Jeg vil la en anden svare paa alt dette, - en Mand, hvem det ligger nærmest, nemlig Hr. Sigurd Ibsen selv.

150

For nogle Aar siden, før han blev Medlem af Regjeringen, skrev Sigurd Ibsen i Ernst Sars's Nyt Tidsskrift:

155 "Det er bare i Norge, man i smaaborgerlig Naivitet hylder den Overtro, at der findes et enigt "Europa", som staar i Pagt med de svenske Junkere. Det er bare den norske Fattigmandsforskræmthed, der lar sig imponere af slige Trusler som at "Magterne" i Tilfælde vilde være Sverige behjælpelig med at hente frem Kielertraktaten, dette mugnede gamle Papir, som aldrig har havt Kurs, og hvis Historie neppe kjendes af 10 Mennesker udenfor den skandinaviske Halvø. Vil 160 Norge skaffe sig særskilt Udenrigsminister, vil Norge seile sin egen Sjø, saa lægger ikke Magterne to Pinder i Kors for at hindre det deri. Thi hvad Magterne ønsker er først og fremst Fred, og de bryder sig derfor ikke om at blande sig i Anliggender, hvor en Mellekomst kunde dra efter sig storpolitiske Forviklinger. Og derfor resonnerer de som saa, at vil et Folk for alvor sin 165 Uafhængighed saa la det i Guds Navn faa sin Vilje heller end at Europa for den Sags Skyld skal dele sig i to fiendtlige Leire".

Saaledes talte den Mand dengang!

170 Det er imidlertid store Ting, Statsraad Ibsen nu har udrettet. "Kulturfiender", "Maalstrævere", "Sabelraslere", "Unionsfiender", "Boulangister" og "Chauvinister" er drevne ud af Ministeriet. Ibsen sidder fremdeles i et Ministerium, som har foreslaaet Grænsefestningerne, han har selv været med at foreslaa de sidste ekstraordinære Forsvarsbevillinger; han sidder fremdeles i 175 Ministerium med "Maalstræverne" Løvland og Wexelsen. Hvad vil han da i det Selskab?

Paa et saadant Grundlag af naive Skræmsler og troløs Mistæneliggjørelse er det, at der nu raabes paa "Samling". Det vil si: Venstre skal gaa over til Høire.

180

Dette er den Løn, den øvrige Regjering faar, fordi den til Ære for Hr. Sigurd Ibsen begik den Svaghed og Daarskab at ofre sine to nationalt og fagligt bedste Medlemmer.

Partierne skulde nu samles, - af Hensyn til Konsulatsagen, sier nogle; thi der har Høire nu "gaat over".

Ja, har det det? Da den svenske Regjering gikk med paa Forhandlingsgrundlaget, saa kom Høire efter: "Ja, paa det Grundlag vil vi ogsaa ha eget Konsulatvæsen".
 190 Kunde Høire gjøre andet? Kundet det si nei til eget Konsulatvæsen, naar Svenskerne sa jo? Kunde det være mere unionielt eller svensk end Svenskerne i denne Sag? Høire stod imod til det sidste. Først da fortsat Modstand vilde være den rene Latterlighed, sier det, at det vilde være med.

195

Men hvorledes vil Høire gjennomføre eget Konsulatvæsen?

Forhandlingsgrundlaget er en rummelig Sæk. Af den kan mange rare Væsener komme. Vil Høire staa paa Vagt om Grundloven mod opsigelige, unionielle Love? Vil Høire vaage over, at disse Love blir slige, at de ikke binder Norges
 200 Hænder i Udenrigsstyrespørsmålet, ikke "korsfæste den egne Udenrigsminister", - for at bruge et af Bostrøms Udtryk? Har Høire opgit Fællesministeren? Nu er Veien vist, hvorpaa Unionsforholdene herefter kan ordnes med simpelt Flertal i Stortinget. Der trænges ikke Grundlov, ikke Rigsakt, kun "unionielle Love". En Stemmes Flertal i Odelsting og Lagting er
 205 nok.

Ilde nok er det med Venstremænd i denne Tid, med deres Tilbøielighed til for den kjære Freds og Ros Skyld at ofre noget af, hva et selvstændigt Folk aldrig maa ofre et Fnug af. Men lod man Høire faa stelle med Forhandlingernes
 210 Fortsættelse og med Gjennemførelsen af den Sag, det nu i 12 Aar har haanet og angrebet, ja da fik man Bukken til at passe Havresækken. Da skulde Forhandlingspolitikken ta Tilløb. Under fuld Musikk skulde vi nok faa "forhandlet" os til Fællesministeren ogsaa, naar det led paa.

215 Nei, hvad der nu maa sørges for er, at det vælges Mænd som sætter Bevarelsen af de norske Statsmagters grundlovsmæssige Lovgivningsmyndighed og af Norges uindskrænkede Ret som suveræn Stat til at ordne sit Udenrigsstyre over det at faa eget Konsulatvæsen. For det mindre maa ikke det store ofres. Da heller vente.

220

Saa er der somme, der raaber paa "Samling" for at faa et "bedre", "mer høitstillet" Storting. Dette er i Slegt med de mange iltre, smaalige Avisangreb paa

Stortinget. Vi vil alle ha et saa godt Storting som mulig, men tror man, et bedre
225 Storting vil fremgaa af et Valg uden Partikamp? Der var en Tid, da man hadde
saadanne Valg. Prest og Lensmand og en haandfuld af Bygdens "bedste Mænd"
afgjorde Bygdens Valg, og saa videre opover. Men vi er vokset fra disse
Tilstande, og vi kommer aldrig tilbage til dem, hvor meget end den almindelige
Stemmerets aabenbare og hemmelige Fiender eller alle de trætte Mænd sukker
230 derefter. Et demokratisk livskraftigt Folks Repræsentanter maa fremgaa af
Meningskampe inden Folket; jo mere Liv, des mer Kamp, jo større Slaphed og
Træthet, des større "Samling" i Reaktionens tilgrodde Andedam.

Ogsaa Brugseier Konow i Bergen vil ha et "bedre" Storting. Konow S. B. var i sin
235 Tid en fremskudt Stortingsmand. Det var i den Tid, da de Blade, som vilde
"samle" al "Intelligens" i Landet, kaldte S. B. Konow Venstres "enfant terrible"
og Stortingets Flertal for "indekserserte Soldater", "Sverdrups Statister",
"Jabrødre" osv. Saa blev Hr. Konow "nedhugget" af Oftedølerne i 1888. Og
siden har han drevet Furtepolitik; han vilde ikke være med mere, naar han
240 engang var vraget, - selv om det var af de Oftedøler. Nu har han ladet høre fra sig.
Han vil neppe selv være med, men han vil ha et "bedre" Storting; derom vil han
"samle" Partierne.

Det skulde bl.a. ske ved Programmet direkte Valg og Enmandskredse. Ja om
245 direkte Valg er alle Partier enige i sine Programmer. Men tror man, at direkte
Valg vil bli Samlingsvalg? Nei, de vil gjøre Meningsbrydningerne desto livligere,
de vil fremme Partikampene; hvert Parti vil i hver Kreds, hvor de kan mønstre et
større Antal Stemmer, ha sin udprægede Kandidat. Og det er godt og vel. Jo mer
Liv, des mer Udvikling. Vi har nylig seet Stortingsvalg i et Land med direkte
250 Valg, - i Tyskland. Intetsteds har vel Partikampen gaaet skarpere og livligere.
Mon Hr. Konow S. B. bedre liker den tyske Rigsdag med sine 80 a 90
socialistiske Medlemmer?

Men vil man ha et større Udvalg af dygtige Mænd at vælge mellem, saa skulde
255 man kræve Bostedsbaandet løst. Det burde Konow S. B. tat med istedetfor at
trave de haanede Programmets slagne Landevei i sin Bankettale i Bergen.

Aa nei, det er nok ikke først og fremst om noget de fleste af disse moderne
"Samlingsmænd" vil samles. Det er imod noget. Og dette noget er Arbeiderne og
260 de sociale Reformer. Det er mod dette der søges hidset til Kamp under
"Samlingens" falske Etikette.

265 Parolen er ogsaa i saa Henseende git ved det politiske Festmaaltid i Bergen. "Vi vil ikke" - udtalte Hr. Konow S. B. - "ha et Samfund bygget paa den Tanke, at enhver som eier noget, uden han selv har arbeidet for det, han har stjaalet det og har bare at udlevere det. En Samfundsordning som er bygget paa den anarkistiske Mening, det vil vi ikke ha, før vi er overstemt".

270 Paa saadant Grundlag vil man "samle" til Kamp mod de norske Arbeidere. Den anden Hovedtaler ved Festen, Bjørnson, fortsatte med at bebude en Partiforskyvning; han udtalte: "Det kommer vel først frem i de store østlandske Amter; det blir den Forskyvning, at Gaardbrugerne og de Industridrivende gaar paa den ene Side og Arbeiderne paa den anden".

275 Vi har hørt den Tale før; Høire lokkede forgjæves med den, da det gjaldt den almindelige Stemmeret. Da var Bjørnson i første Række om at slaa den ned.

280 Hvilken "Samling"! Istedetfor Partier skulde vi faa Klasser. De "Besiddende" skulde samles mod de besiddelsesløse. Klasserne skulde mobiliseres mod hinanden efter disse nye Samlingspolitikeres Raad.

285 Men de regner Feil. De tar ikke med, at i vort lille fattige Land besidder Hovedmassen af de "Besiddende" saa lidet, at de økonomisk og socialt seet har fælles Interesse med Arbeiderne. Tag f. Eks. vore Gaardbrugere. To trediedele af vort Lands Gaardsbrug er saa smaa, at de ikke bruger leiet Arbeidshjælp. I Kristians Amt med sine 7000 Gaardbrugere og 24000 Stemmeberettigede er det kun et forsvindende Mindretal af Gaardbrugere, som sidder med saa store Gaarde, at de endog kan tænkes at kunne komme i Konfliktsforhold til

290 Arbeiderne. Det samme gjælder Hovedmassen af vore Industridrivende, Haandværkerne.

295 Arbeiderne udover Landsbygden har netop lagt sin Politikk an paa at samle, ikke paa at splitte. De har kun tat op Sager til Gavn for det hele store Demokrati, det hele arbeidende Folk. Ja, deres største Sag, ialfald paa disse Kanter af Landet, ved sidste Valg, Jord- og Boligsagen, til hvis Løsning der nu er gjort et stort Skridt gennem Arbeiderbrug- og Boligbankens Oprettelse med 18 Millioner Kroners Udlaanskapital, gaar ligefrem ud paa at gjøre "Besiddelsesløse" Arbeidere til Besiddere.

300

Hvor hører den saa hjemme denne Tale om, at Arbeiderne vil plyndre de besiddende Klasser, at de nærer "anarkistiske Meninger", som Konow S. B. udtrykte det? I Daarekisten hører den hjemme. Og det er en Skam at hidse op
305 mod Arbeiderne med saadant Snak. Det er uretfærdigt og dumt.

Hva er det Arbeiderne vil, naar de søger at samle det arbejdende Folk, samle det til et virkeligt Folkeparti?

310 Vi vil Solidaritet, Samfølelse, Samarbejde inden Demokratiet. Vi vil, at det arbejdende Folk ved den Magt, som dette Samarbejde gir, skal bedre sine Livs- og Arbeidsvilkaar, selv om det maa ske i Kamp mod det Faatal, som har forpagtet Penge, ydre Dannelse, Opinion, Presse, men som ikke forstaar, hvilke Pligter der følger med det at leve i et Samfund.

315 De store Opgaver løses ikke af nogen enkelt. Derfor slutter Arbeiderne sig sammen i sine Foreninger. I den haarde Kamp Verden over mellem Kapital og Arbeidere maa Arbeiderne slutte sig sammen til Værn om sine Interesser. Den enkelte Arbeider formaar intet alene. Men han slutter sig sammen med sine
320 Kammerater, alle bringer sine Offre til Fremtidens Behov, til Arbeidsledighed, til Sygdom, til Lønskamp, til politisk Arbejde. Det styrker Solidaritetsfølelsen, Ansvar, Offervilligheden. Søger Kapitalen brutalt at slaa dette ned, gennem Straf paa Levebrødet at umuliggjøre saadan Sammenslutning af de økonomisk Svage, da har Samfundet Ret og Pligt til at si stop og skride ind.

325 Det er sagt, at Arbeidernes Politikk er til Skade for Næringslivet.

Men den vigtigste Faktor i Næringslivet er Arbeidskraften. At der er en velstillet Arbeiderstand er til Gavn for Næringslivet. Hvad vi mangler er en gennemført
330 fagmæssig Undervisning. Intet Land har gennem sin Lovgivning beskyttet og støttet sine Industriarbeidere saa sterkt som Tyskland; intetsteds er heller den faglige Undervisning bragt høiere; men netop samtidig har den tyske Industri svunget sig op i første Række i Verdenskonkurrancen. Det samme gjælder Amerika, hvor Industriarbeidernes økonomiske Kaar er bedre end i noget andet
335 Land.

I vort Land var det ogsaa, og ikke minst Landarbeidernes Kaar som maatte forbedres. Landarbeidernes Antal aftog, Husmændenes Tal sank ned til en Trediedel, Tusener af Arbeidere forlod hvert Aar vore Bygder for enten at

strømme til Byerne eller flytte ud af Landet. Samtidig laa der Millioner af Maal udyrket Jord, som med Fordel kunde opdyrkes. Men Folk slap ikke til.

Her forlangte Arbeiderne Reform. Og en Begyndelse er gjort med
345 Arbejderbrug- og Boligbankens Oprettelse. Tror man, denne Sag var bleven gennemført, hvis ikke Arbeiderne havde sluttet sig sammen i sine Foreninger om den, eller hvis ikke Samfundet havde tat sig af den? Er da dette en Sag, hvormed Næringslivet skades eller de "besiddende" forurettes? Vi vil ha denne Reform forbedret. Vi vil, naar Erfaringen faar talt, ha fjernet nogle af de
350 Omsvøb og Hindringer - t. Eks. Kommunegaranti - hvormed den blev belemret. Men ikke behøver derfor Hr. Konow S. B. eller nogen anden at opvigle til Kamp mod Smaakaarsfolket i vort Land.

Ved Siden deraf har den store Forsikringsbevægelse naaet vort Folk og har faat
355 Arbeidernes Tilslutning. Men fortjener det at stemples som "anarkistiske" Planer, fiendtlige mod de "Besiddende" eller mod Samfundet?

Allerede selve Forsikringsprincippet er en Protest mod en saadan Agitation. Thi Princippet er Selvhjælp, Opsparing i dag til at møde Morgendagens Ulykke eller
360 Nød.

Det som for Tiden særlig staar under Diskussion hos os, er jo Forsikring mod Erhvervsudygtighed, omfattende det hele Folk, - den saakaldte "Folkeforsikring".

365 Som Navnet sier, er dette ingen ensidig Arbeidersag, men en almen Folkesag. Den staar da ogsaa baade paa Venstres og Arbeidernes Program. Den sigter først og fremst paa at komme dem til gode, som er saaledes stillede at de, naar Arbeidskraften er udslidt, vil falde paa Fattigkassen eller paa sine Slegtninger, en
370 oftest haard og bitter Lod.

Mod Sagen selv, Tanken i den, kan ingen berettiget Indvending reises. Det er saa at de, som har lettest for at være med, de velstillede i Samfundet, paastaar at de ikke for sin personlige Del har Brug for Forsikringen. Men skal Sagen løses af
375 Samfundet, maa de sterke være med saavel som de økonomisk svage; her gjælder det at hævde Samfundets Solidaritet; at være med er en Samfundspligt; at vægre sig for personlig Fordels Skyld er Anarki. Vi har adskillige saadanne Anarkister, men blant Arbeiderne findes de ikke.

Folkeforsikringens Betydning søger man at reducere ved at fortælle, at kun saa og saa mange Procent af de forsikrede - Hagerup nævnte nogle og tyve Procent - vil opnaa Pension. Ja, det er saa med al ublandet Forsikring. Alle kan bli rammet af den Ulempe eller Ulykke, hvorimod de forsikres; derfor er alle med i

385 Forsikringen; hvem Ulykken skal ramme, ved ingen. Naar Huseierne forsikrer sine Huse, er det ikke, fordi de tror, at alle Huse skal brænde; men ingen ved, hvor Ulykken vil slaa ned, derfor betaler ogsaa de, som gaar fri Ulykken, Indskud, hvoraf Erstatningen gis til dem, som rammes.

390 Sagens Gjennemførelse er vanskelig, og der foreligger endnu ikke en færdig udarbejdet Plan, som vi paa Forhaand i alle Punkter godkjender. Sagens Modstandere haaner, at vi alligevel sætter Sagen op paa vort Program. Hvorfor haanes det da ikke, at et stort Parti i sin Tid hadde saa indgribende Sager som Juryen og ny Skoleordning paa sit Program, uden at man derved bandt sig til

395 noget bestemt Udkast? Aa jo, det blev haanet af Høire - men det gikk alligevel.

Den parlamentariske Arbejderkommissions Forslag gaar ud paa, at alle skal betale Indskud i Forhold til sin Indtægt og, naar hans Erhvervsdygtighed er væsentlig forminket, faa en Pension i Forhold til hans Gjennemsnitsindtægt i

400 Løbet af de 10 sidst forløbne Aar. En Indtægt f. Eks. paa mellem 500 og 800 Kroner vil medføre et Indskud hvert Fjerdingaar af Kr. 3.12 og en aarlig Pension af Kr. 280.00, Indtægter paa 800 til 1500 Kroner fjerdingaarligt Indskud Kroner 5.20 og Pension Kr. 350.00, osv. Dertil kommer Hustrupensioner Kr. 75.00. Indtægter paa over 3000 Kroner betaler samme Præmie og faar samme Pension,

405 nemlig Kroner 16.50 i fjerdingaarlig Indskud og Kroner 600.00 i Pension. Vil de ha mere kan de ta frivillig Tiilægspension. Administrationen er tænkt ordnet ved et Kredsstyre for hver Kommune, og over dette et Hovedstyre for det hele Land. Hver forsikret har sin Indskudsbog; for alle Lønsarbejdere indbetales Indskuddene gennem Arbejdsgiver eller Husbond.

410

Denne Indstilling har nu foreligget i snart 4 Aar. Den har været underkastet en ensidig og uretfærdig Kritik af en departemental Komite, bestaaende ialfald for Flertallets vedkommende af udprægede Høiremænd.

415 Da denne Kritik kom ud, tog hele Høires Presse den op med markskrigerske Overskrifter og spaltelange Referater. Der var Jubel i Filisternes Leir, Folkeforsikringen var dræbt. Nu i Sommer er det kommet Svar paa Kritiken fra

vort Lands første Statistiker, Direktøren for det statistiske Centralbureau Kjær,
420 Medlem af Arbejderkommissionen. Han gjendriver i sit Modskrift Kritiken
mod Kommissionens Statistik, altsaa et af Hovedangrebene paa
Kommissionens Forslag. Men nu tier Pressen. Nu har den ingen Spalter tilovers,
nu har "Verdens Gang" ikke engang en af sine Overskrifter at spendere. Kjærs
faglige, indgaaende Forsvar skal ties ihjel. Saaledes søger Pressen at opfylde sin
425 Oplysningspligt i denne store Sag. Det er Udtrykket for den Velvilje, hvormed
den omfattes paa de Hold.

Der er udtalt Frygt for, at denne Sag skulde bli trumfet igjennem i en Hast,
uden tilstrækkelig Forberedelse. Aa nei, det gaar ikke i Stormskridt med sociale
430 Reforme hos os. Allerede i 1884 reiste Statsminister Johan Sverdrup
Programmet om Ulykkes-, Syge- og Alderdomsforsikring. I de 19 Aar, som
siden er forløbne har vi faat Ulykkesforsikring for Industriens Arbeidere. Det er
det eneste efter 19 Aars Arbeide.

435 Arbeiderne holder fast paa Folkeforsikringen, men de er paa det rene med at
Sagen trænger grundig Forberedelse. Det er godt muligt at Sagen tilsidst vil
foreligge i en i flere Punkter anden Skikkelse end efter den parlamentariske
Kommissions Forslag. Det er saaledes muligt, at det vil vise sig praktisk at skjære
de laveste Indtægter væk, dem, hvis smaa Indskud det vil volde mest Bryderi at
440 faa ind, og at tilveiebringe det Tilsvarende bl.a. af det Fond, som nu opspares
efter Loven om Brændevinssamlagenes Overskud, et Fond som om 10 Aar vil
udgjøre ca. 30 Millioner Kroner. Herved vil ogsaa Administrationen betydelig
forenkles. Der vil kunne bli Spørsmal om at tilknytte en virkelig
Alderdomspensionsordning. Endvidere kan der bli Spørsmal om Sagens
445 successive Gjennemførelse efter Aldersklasser, - d.v.s., at de ældste Aldersklasser
ved Ordningens ikrafttræden udelukkes i større Udstrækning end efter
Kommissionens Forslag, hvorved Udgifterne vil minske. Alt dette vil komme
under Overveielse, og det vil kræve Tid. Derpaa er ogsaa Arbeiderne fuldt
forberedte. Men de vil at Arbeidet med Sagen skal fortsættes lojalt og uafbrudt,
450 saa den snarest mulig kan foreligge fuldt betryggende bearbejdet til Afgjørelse.

Dette er ment med, at Sagen nu er opført paa Arbeidernes Program i de samme
Udtryk som sidst. Arbeiderne har ikke gjort Kvalm over, at Sagen ikke blev
gjennemført i den forløbne Stortingsperiode efter Programmet, om end
455 Behandlingsmaaden har maattet kritiseres. Men hvad de vil reise sin Vælgermagt
imod, det er at Sagens Fremme drives illojalt af vore Statsmagter, saa den

forplumres eller unødigt forsinkes.

460 Saa har vi paa vort Program Sygeforsikring for Arbeidere. Det er en gammel Sag, og den har ikke det Omfang som Folkeforsikringen. Denne Sag venter saart paa sin Løsning, og der foreligger ogsaa to Komiteforslag i Sagen, hvoraf Mindretallets i flere Henseender er at foretrække. Sygdom er vel det, som hyppigst truer en fattig Arbejder med økonomisk Ulykke. At faa ordnet dette 465 tilfredsstillende er en Livssag for Arbejderne. Jeg skulde tro, at Arbejderne ikke derfor behøver at udraabes som samfundsfarlige Anarkister. Ordningens Enkeltheder foreligger ikke udarbejdet tilfredsstillende, men den maa bygges paa Principet Hjælp til Selvhjælp, og den maa være obligatorisk. Der er forsøgt med frivillig Forsikring baade her i Landet og ude, men der er ikke kommet 470 noget tilfredsstillende ud af det. Samfundet maa ta Sagen i sin Haand, samlende, regulerende og støttende. Samfundet skal være som en stor Familie, som søger at mildne og afhjælpe sine Medlemmers uforskyldte Ulykker. Det er Samfundspolitik, det er Næstekjærlighedens Politikk, det er Kristendom.

475 Arbejdernes Politikk er, at Samfundet skal beskytte de Svage. Derfor vil de ha Fabriktilsynsloven udbedret. Denne Lov paalægger Fabrikeierne at indrette sine Fabriker saaledes, baade sundhedsligt og ved Beskyttelse mod farligt Maskineri m.v., at ikke Arbejdernes Liv og Helse unødigt udsættes for Fare, - den forbyr Anvendelsen af Børn under 12 Aar, regulerer Arbejdstiden for Børn over 12 aar 480 og unge Mennesker under 18 Aar, og den indskrænker Søndagsarbejdet. Vi vil, at ogsaa større Industribedrifter, selv om de ikke kan betegnes som "Fabriker" skal ind under denne Beskyttelse; vi vil at Børn i skolepligtig Alder ikke skal kunne anvendes til regelmæssigt industrielt Lønarbejde i indelukkede Rum, vil vil ha indskrænket Kvinders og unge Menneskers Natarbejde, vi vil ha skjærpet 485 Forbudet mod Søndagsarbejde, og vi vil, at Kvinder ikke skal sysselsættes med Fabrikarbejde over 10 Timer daglig, samt at Arbejdstiden i sundhedsskadelige Bedrifter skal yderligere indskrænkes.

Vi vil ogsaa, at Samfundet skal yde større Retsbeskyttelse af de Børn, som fødes udenfor Ægteskab, og af deres Mødre. Hver Aar fødes 4 a 5000 saadanne Børn i 490 vort Land. Og paa disse Børn sætter Samfundet et Stempel allerede fra Fødselen af. Ikke har de Ret til sin Fars Navn, og de er helt arveløse overfor Faderen. Denne har ingen anden Forpligtelse overfor dette sit Barn end det kolde nøgne at yde et snaut Pengebidrag til dets Underhold, en Pligt som han altfor ofte kan unddrage sig. Og overfor Barnets Mor er Pligtforholdet endnu løsere; han har 495

omtrent ingen Pligt, ikke engang økonomisk, t. Eks. ikke Spor af Pligt til at hjælpe hende, fordi hendes Erhvervsevne ialfald en Tid forringes eller tabes ved, at hun blir Mor. Vi vil ha en skarpere Lovgivning overfor disse Fædre, en
500 Lovgivning som sterkere hævder baade deres moralske og økonomiske Ansvar overfor Mor og Barn, og som gjør det vanskeligere at kaste dette Ansvar tilside. Og vi vil, at Samfundet skal holde sin beskyttende Haand over disse Børn mere end nu. Vi vil, at de forsømte, mishandlede Pleiebørns Skrig skal trænge ind til Samfundets Samvittighed og fremtvinge en Reform i disse Børns Retsstilling og
505 i deres Behandling.

Og det er disse Sager, vi har paa vort Program. Det er saadanne Opgaver, Arbeiderne gennem sin Landsorganisation, De forenede Arbeidersamfund, og ved Valgene vil søge fremmet.

510 Eller se paa, hvad der er gjort med Arbeiderrepræsentanternes Bistand i sidste Tingperiode. Det er et gammelt Ord som sier: af deres Frugter skal I lære dem at kjende. Jeg skal nævne de to vigtigste Sager af dem som er gennemførte. Vi har faat almindelig Stemmeret gennemført for Mænd ogsaa ved kommunale Valg,
515 og i Forbindelse dermed ogsaa Stemmeret for Kvinder. Er der dem, som vil at dette skal omgjøres? er det det, saa lad dem si det høit, saa de kan bli mødt. Den anden Sag er Arbeiderbrug- og Boligsagen. Arbeiderne tog først den Sag op i sine Foreninger, da blev der reist Agitation og Forkjætring mod dem for det. Men de holdt ved, og Sagen arbeidede sig frem til ogsaa de andres Forstaaelse og
520 Velvilje, og vi har iaar faat en væsentlig Begyndelse til Spørsmaalets Ordning gennem Arbeiderbrug- og Boligloven. Den sigter paa Arbeidernes og Jordbrugets Vel og paa Landets Opdyrkning.

Er det paa Agitation mod dette, at Blaserthedens Samlingsmænd der vesterfra vil
525 aabne Korstog mod Arbeiderne? Jeg er bange, det blir et Korstog af Generaler uden Soldater. De har Aviser nok. Jevnlig overfaldes, mistænkeliggjøres og nedrakkes Arbeidernes Sager og deres Tillidsmænd i Aviserne. Men man seirer nu ikke i et Felttog ved Hjælp af Avisartikler, og Vælgerne, som har det sidste Ord, forstaar nok at dømme Gehalten.

530 Og selv om saa var, at det evige Dryp af taabelig Avisagitation fik beredt Arbeidernes Politikk et Nederlag, - vi ved saa godt, at Seiren dog blir vor, og da kun saa meget større efter Nederlaget. Vi har seet det en Gang før i dette Amt. Thi vor Sag har Retfærdigheden i sig. Den har sigte paa det hele Folks, ikke bare

paa et Faatals Vel. Den sigter paa i sand Samfundsfølelse at bedre det arbejdende Smaakaarsfolks og derigjennem det hele Lands Leve- og Arbeidsvilkaar. Den er bygget paa Solidaritetsfølelsen, den sterkeste og sterkest voksende Samfundstanke, som er oppe i vor Tid.

540

Med disse Ord ber jeg Dem raabe et Leve for den norske Arbeiderbevægelse og dens Politikk.

545

Kilde

Den politiske Stilling og Arbeidernes Program. Gjøvik 1903.

550

Emneoversigt

Valgtale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/den-politiske-stilling-og-arbeidernes-program>

555

560

565

570